

CEVDET PAŞANIN BİR AYLIK AİLE BÜTÇESİ

Ertan GÖKMEN*

ÖZ

Bu çalışmada, XIX. yüzyılda Osmanlı devletinin önemli hukuk ve siyaset adamlarından Cevdet Paşanın 1887 tarihli bir aylık masraf defterine göre günlük hayatına ilişkin bir kesit ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada, önce günü gününe yazılan harcamalar sınıflamaya tabi tutulmuş, daha sonra hangi tür harcamalar yapıldığı tablolar halinde gösterilmiştir. Bu sınıflama içerisinde, yiyecek, giyim, ev ve mutfak eşyaları ile ulaşım ve evde çalışan kişilere ödenen maaşlar yer almaktadır. Masraf defterindeki bazı bilgilerden, Cevdet Paşa ailesinin günlük hayatına ilave olarak İstanbul'da o zamanki günlük hayata ilişkin bazı bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Cevdet Paşa, İstanbul, masraf, yiyecek, giyecek, ulaşım, aile, günlük hayat.

ABSTRACT

A Monthly Family Budget of Cevdet Pasha

In this study, according to the expense notebook dated 1887, a part of the daily life of Cevdet Pasha, Ottoman famous lawman and statesman of 19th century, is examined. First, the expenses written day by day have been classified, then the kinds of expenditures, were shown as tables. The expenses included in this classification, are food expenses, clothing, kitchenware and houseware, transportation and the salaries paid for housekeepers. According to the knowledge obtained from the expense notebook, some information about the daily life of İstanbul was given with regard to the daily life of Cevdet Pasha and his family.

Key Words: Cevdet Pasha, expense, food, clothing, transportation, family, daily life in İstanbul.

Giriş

Önemli görevlerde bulunmuş devlet adamlarının hayat hikayeleri kadar onların kazançları ve yapmış oldukları harcamalar da hep merak konusu olmuştur. Bu kişilerin günlük hayatlarında yedikleri, içtikleri, giydikleri ve harcamaları merak edilegelmiştir. Şüphesiz, bu kişilerin harcamaları onların kazançları ile ilgili olduğu kadar onların sosyal statüleri ve aile yaşantıları ile yakından ilgilidir. Ele aldığımız bu çalışmada, XIX. yüzyılın önemli hukuk, siyaset ve ilim adamlarından biri olan

* Yard. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Manisa, ertan.gokmen@bayar.edu.tr

Cevdet Paşanın bir aylık masraflarıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Yıldız Esas Evrakı içerisindeki 142/43 numaralı deftere¹ Cevdet Paşanın 1 Mayıs 1303/13 Mayıs 1887 Cuma gününden 31 Mayıs 1303/12 Haziran 1887 Pazar gününe kadarki masrafları günü gününe kaydedilmiştir. Kaydedilen bu masraflar içerisinde, köşk ve konaklarda çalışan kişilere ödenen ücretler, yiyecek, içecek, giyim, ev eşyası ve ulaşımına dair yapılan harcamalar yer almaktadır. Cevdet Paşa, 6 Ramazan 1303/8 Haziran 1886 tarihinde beşinci defa Adliye Nâzirliği'na getirilmiş ve Sadrazam Kamil Paşa² ile aralarının bozulması üzerine bu görevden ayrılmıştır. II. Abdülhamit bundan sonra Cevdet Paşayı Mecâlis-i Âli'ye memur tayin etmiştir (1890).³ Bu bilgilerden anlaşıldığına göre, defterin tutulduğu sırada Cevdet Paşa adliye nâzırı olarak görev yapıyor olmalıdır. Masraf defterinin kimin tarafından tutulduğuna dair bilgi bulunmamaktadır. Ancak, masraf defterinin altıncı sayfasında “Hacı Ali Bendenizin elbisesi 540 kuruş” ibâresinden, defterin Ali isminde biri tarafından tutulduğunu anlıyoruz. Bu kişinin, Cevdet Paşanın oğlu Ali Sedat mı, yoksa konak veya köşkte çalışan bir kişi mi olduğunu bilemiyoruz. Cevdet Paşa ve ailesine ait masraf defterinde belirtilen harcamaların daha iyi anlaşılması ve değerlendirilebilmesi için Paşanın hayatı hakkında kısaca bilgi vermek faydalı olacaktır.

A. Ahmet Cevdet Paşa

1822 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun Tuna eyaletine bağlı Lofça kasabasında dünyaya gelen Cevdet Paşa, ilk tahsilini burada tamamlamış ve kasabasının ileri gelen ulemasından dersler almıştır.⁴ Daha sonra İstanbul'a gelen Cevdet Paşa, 1844 yılında medrese öğrenimini tamamlayarak, yirmi iki yaşında Çanat payesi ile Rumeli kadısı olmuştur. 1845 yılında, İstanbul Ruusu Pâyesini elde edince de kadılıktan vazgeçip aylık yüz

¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.Y.E., 143/43.

² Kamil Paşa, 15 Zilhicce 1302/25 Eylül 1885 günü sadârete getirilmiş ve bu görevinden 29 Muharrem 1309/4 Eylül 1891 tarihinde ayrılmıştır. Bkz. İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Sadrazamlar*, C. 3, 3. Baskı, İstanbul, Dergah Yay., 1982, s. 1352, 1363.

³ Âli Ölmezoğlu, *Ahmet Cevdet Paşa Hayatı ve Eserleri*, Manisa, Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, 2002, s. 70-72.

⁴ Fatma Aliye, *Cevdet Paşa ve Zamanı*, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1995, s. 21-24.

elli kuruşluk maaşla öğretim hayatına geçmiştir.⁵ Önce Sadrazam Reşit Paşa ile ve daha sonra da Ali ve Fuat Paşalarla tanışması onun medrese hayatını bırakıp devlet hayatına geçmesine neden olmuştur.⁶

Cevdet Paşanın devlet hayatına katılması ile onu bazen müfettiş, bazen komiser⁷, bazen vali (Halep, Maraş, Yanya ve Suriye) bazen nâzir (beş defa adliye, üç kez maarif, iki defa evkâf, birer defa da dâhiliye ve ticaret)⁸ bazen de değişik meclis ve komisyonlarda üye ve başkan olarak görmekteyiz.⁹ Meclis-i Âli Tanzimat'ın hazırladığı kânun ve nizâmlar da ilk defa onun zamanında 1279/1862 yılında Düstûr adıyla yayınlanmıştır.¹⁰ Rüştiye mekteplerine öğretmen yetiştirmek amacıyla açılan Dârü'l-Muallimîn Mektebi için bir nizamname hazırlamış¹¹ ve Nur-u Osmâniye Cami yanında ilk örnek iptidaî mektebini maarif nâzirliği sırasında o açtırmıştır.

Cevdet Paşanın, XIX. yüzyıl devlet ve ilim adamları içerisinde seçkin bir yere sahip olması, onun devlet ve ilim adamlığından birini diğerine tercih etmeden ikisini bir arada yürütmesi ile mümkün olmuştur. O, ilimde kazandığını devlet hizmetinde, devlet adamlığı sırasında kazandığını da ilim sahasında kullanabilmeyi başarmıştır.¹² Bu sayede, tarih, hukuk ve dil alanında pek çok eser vücuda getirebilmiştir. Tarih-i Cevdet, Tezâkir, Ma'ruzât, Kısâs-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefâ ve Kırım ve Kafkas Tarihçesi önemli tarihî eserlerindedir. On altı kitap ve 1801 maddeden oluşan

⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir 40-Tetimme*, Yay. Cavid Baysun, Ankara, TTK, 1991, s. 18.

⁶ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 21; Âli Ölmezoğlu, "Cevdet Paşa", *İ.A.*, C. 3, MEB Yay. İstanbul 1993, s. 114.

⁷ Ölmezoğlu, *a.g.m.*, s. 115-116.

⁸ Mehmet Aldan, "Mülkî İdarede İz Bırakanlar, Ahmet Cevdet Paşa", *Türk İdare Dergisi*, Mart-1991, S. 390, s. 281.

⁹ Fatma Âliye, *a.g.e.*, s. 62 vd; Ahmet Akgündüz, "Ahmet Cevdet Paşa ve Kanunlaştırma Hareketleri", *Ahmet Cevdet Paşa Sempozyumu, 9-11 Haziran 1995, Vefatının 100. Yılına Armağan*, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1997, s. 341; Hulusi Yavuz, "Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle'nin Tedvini", *Ahmet Cevdet Paşa Vefatının 100. Yılına Armağan, Sempozyum, 9-11 Haziran 1995*, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1997, s. 279.

¹⁰ Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 73-74.

¹¹ Fatma Âliye, *a.g.e.*, s. 61; Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 126.

¹² Tufan Buzpınar, "Cevdet Paşa ve Araplar", *Ahmet Cevdet Paşa Sempozyumu 9-11 Haziran 1995, Vefatının 100. Yılına Armağan*, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayını, 1997, s. 176.

Mecelle onun gayretleri ile 1869-1876 yılları arasında tamamlamıştır.¹³ Cevdet Paşanın, mecelle dışında pek çok kanun ve nizamnamenin hazırlanışında büyük katkısı olmuştur. Cevdet Paşanın, yukarıda belirttiğimiz tarih ve hukuk dışında, mantığa, Osmanlı diline ve farklı konulara ilişkin başka eserleri ve tercümeleri bulunmaktadır.¹⁴ Onun hayatı ve kişiliği ile ilgili olarak belirtilmesi gereken pek çok husus bulunmakla birlikte, bunların büyük kısmı 1985 yılında İstanbul'da,¹⁵ ve diğeri 1995 yılında Ankara'da¹⁶ düzenlenen sempozyumlarda ortaya konduğundan bu hususlar burada tekrar edilmeyecektir.

B. Masraf Defterindeki Harcamalar

Çalışmada kullanılan Cevdet Paşaya ait masraf defteri, bahar mevsiminin bitip yaz mevsimin başladığı bir zamanda tutulmuş olup, masraflar herhangi bir sınıflamaya tabi tutulmadan günü gününe kaydedilmiş ve yapılan her tür harcama deftere yazılmıştır. Yapılan harcamaların daha anlamlı olması ve daha iyi değerlendirilebilmesi için, masraflar tarafımızdan bir sınıflamaya tabi tutulmuştur. Bu sınıflama yapılırken de birbirine yakın olan harcamalar aynı kategori içine alınmaya çalışılmıştır. Masraf defterindeki harcamalar, görevli ve hizmetlilere ödenen ücretler, yiyecek, giyecek, ilaç ve kimyevî madde, ulaşım, ev ve mutfak eşyası, yakacak madde ve aydınlatma malzemeleri harcamaları ve muhtelif harcamalar şeklinde sınıflamaya tabi tutularak ele alınmıştır.

1. Ulaşım Harcamaları

Masraf defterindeki bazı bilgilerden, Cevdet Paşa ailesinin devrinin pek çok zengini ve mevki sahibi kişileri gibi konaklarda, köşklere ve yalılarda yaşadığı anlaşılmaktadır. Advîye Râbia Hanım ile evli olan Cevdet Paşanın Ali Sedat isminde bir oğlu Fatma Aliye ve Emine Semiyeye isminde iki kızı bulunmaktadır.¹⁷ Cevdet Paşa ile birlikte yaşayanlar sadece hanımı ve çocukları değildir. Yaşadıkları konak ve köşklere kendilerine yardımcı

¹³ Ölmezoğlu, a.g.e., s. 74-106.

¹⁴ Yusuf Halaçoğlu-M. Akif Aydın, "Cevdet Paşa", *DİA*, C. 7, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayını, 1993, s. 448-449; Ebul'ula Mardin, *Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, 1996, s. 14-15.

¹⁵ *Ahmed Cevdet Paşa Semineri 27-28 Mayıs 1985*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1986.

¹⁶ *Ahmet Cevdet Paşa Vefatının 100. Yılına Armağan, Sempozyum 9-11 Haziran 1995*, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayını, 1997.

¹⁷ Ölmezoğlu, a.g.m., s. 119.

olan hizmetçiler ve bazı görevliler bulunmaktadır. Masraf defterine kaydedilen ulaşım harcamaları ile ilgili bilgilerden, Paşanın yaz mevsiminde Kadıköy tarafındaki bir köşkte yaşadığı anlaşılmaktadır. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Haydarpaşa-Gebze arasına tren yolu hattının döşenmesi ve Şirket-i Hayriye vapurlarının Kadıköy'e düzenli seferlerinin başlaması ile Göztepe, Erenköy ve Bostancı taraflarında yeni yerleşimler başlamış ve Abdülhamit döneminin önde gelen pek çok devlet adamı buradaki geniş araziler içinde köşkler yaptırmışlardır.¹⁸ Cevdet Paşanın da Kadıköy taraflarında yerini tam olarak bilemediğimiz bir köşkte yaşadığı, Bâbiâli'deki işine buradan gidip geldiği ve zaman zaman da İstanbul tarafında bulunan konağında ikamet ettiği anlaşılmaktadır. Bu köşkün Cevdet Paşaya ait mülk mü yoksa kiralık mı olduğunu bilemiyoruz.

Günü gününe kaydedilen ulaşım masrafları ile ilgili bilgiler, bize Paşanın yol güzergahını vermektedir. Cevdet Paşa, iş çıkışında önce araba ile Bâbiâli'den Köprü'ye, sonra vapurla Köprü'den Kadıköy'e ve buradan da araba ile köşküne gitmektedir. Paşa, Bâbiâli'deki işine giderken ise bu hareket ters yönde işlemektedir. Yani, köşkten araba ile Kadıköy'e, Kadıköy'den vapurla Köprü'ye ve buradan da araba ile Bâbiâli'ye gitmektedir. Mesela, 15 Mayıs 1303/27 Mayıs 1887 tarihinde Paşa, 4 kuruşa vapurla Kadıköy'den Köprü'ye, 5 kuruşa araba ile Kapı'ya (Bâbiâli'ye), 7 kuruşa araba ile Kapı'dan konağa, 5 kuruşa araba ile Konak'tan Köprü'ye, 3 kuruşa vapurla Köprü'den Kadıköy'e ve 6 kuruşa araba ile İskele'den köşke gitmiştir.¹⁹ Cevdet Paşanın Bebek'te Sadrazam Mütercim Rüştü Paşadan satın aldığı bir yalısı bulunmaktadır. Kütükoğlu, bu yalının Cevdet Paşa tarafından 1293/1877 yılından sonra satın alınmış olabileceğini belirtmektedir.²⁰ Paşanın ara sıra Bebek'teki yalısına da uğradığı, buralara gidip gelirken ödenen kayık ve vapur ücretlerinden anlaşılmaktadır. Mesela Paşa, 4 Mayıs 1303/16 Mayıs 1887 Pazartesi günü 5 kuruşa vapurla Bebek'e, 6 Mayıs 1303/18 Mayıs 1887 Çarşamba günü 5 kuruşa kayıkla Kuruçeşme'den Bebek'e, 5 kuruşa vapurla Bebek'ten Kuruçeşme'ye ve

¹⁸ M. Rifat Akbulut, "Kadıköy", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yay. İstanbul 1994, s. 334.

¹⁹ BOA., Y.E.E., 142/43, s. 5.

²⁰ Mübahat S. Kütükoğlu, "Cevdet Paşa ve Aile İçi Münasetleri", *Ahmed Cevdet Paşa Semineri 27-28 Mayıs 1985*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1986, s. 218.

3 kuruş 20 paraya vapurla Kuruçeşme'den Köprü'ye gitmiştir.²¹

Masraf defterine kaydedilen harcamaların büyük bir kısmını ulaşım harcamaları oluşturmaktadır. Deftere kaydedilen 247 kalem harcamanın 77 tanesi ulaşımaya aittir. Bu ulaşım giderlerinin büyük bir kısmı Cevdet Paşaya ait olmakla birlikte, ailesine ve yanlarında çalışan kişilere ait olanları da bulunmaktadır. Mesela, 1 Mayıs Cumartesi günü Saadet ve aşçının Köprü'ye gitmek için 3 kuruş 20 para vapur ücreti, 4 Mayıs 1303 Pazartesi günü Hanımın Kadıköy'den Köprü'ye 3 kuruş 10 para vapur ücreti, 6 Mayıs 1303 Çarşamba günü Mustafa'nın İstanbul'a geçmesi için 3 kuruş 20 para vapur ücreti, 8 Mayıs 1303 Cuma günü Mustafa için 2 kuruş 10 para vapur ücreti, 10 Mayıs 1303 Pazar günü İbrahim Ağa için 3 kuruş vapur ücreti, aynı tarihte aşçı ve İbrahim Ağa için 3 kuruş vapur ücreti ve 15 Mayıs 1303 Cuma günü yeni arabacının gidip gelmesi için 5 kuruş ücret ödendiğine dair masraf defterinde bilgiler bulunmaktadır.²²

Defterdeki bilgilerden, İstanbul'da ulaşım için araba, vapur, kayık ve bargir kullanıldığı anlaşılmaktadır. Osmanlı vezirleri ile ileri gelen devlet adamlarının II. Mahmut dönemi ortalarına ve Asâkir-i Nizâmiye'nin kuruluşundan bir iki yıl sonrasına kadar Kapı'ya veya başka bir yere atla gidip gelme mecburiyeti vardı. Ancak bu tarihten sonra kış mevsiminde araba ile, yaz mevsiminde ise ata binerek Kapı'ya gidip geleceklerdi.²³ Bu kuralın daha sonra değişikliğe uğradığı anlaşılmaktadır. Çünkü, yaz mevsiminde Paşanın işyerine ve değişik yerlere araba ile gittiği görülmektedir. Masraf defterinde, gidilip gelinen güzergahlarda hangi vasitanın kullanıldığı ve bu vasıtalar için ne kadar ücret ödendiği tek tek belirtilmiştir. Paşanın ve aile efradının İstanbul'daki yol haritasını daha iyi gösterebilmek için aşağıdaki tabloya gidilip gelinen yol güzergahları ile bu güzergahlarda işleyen vasıtalar için ödenen ücretler gösterilmiştir.

Masraf defterindeki bilgilerden, aynı güzergahlar gidilip gelindiği halde bazen farklı ücretler ödendiği anlaşılmaktadır. Tabloda verilen ücretler en düşük ve en yüksek vasıta ücretlerini göstermektedir. Tabloda gidilip gelinen 26 güzergah belirtilmiştir. Oysa masraf defterine 77 ulaşım gideri kaydedilmiştir. Bu durum bazı güzergahlarda birçok defa gidilip gelindiği-

²¹ BOA., Y.E.E., 142/43, s. 2-3.

²² BOA., Y.E.E., 142/43, s. 2-4.

²³ Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri I.Kitap*, Yayına Haz. Kâzım Arısan-Duygu Arısan Gunay, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayını, 1995, s. 239.

ni göstermektedir. Mesela, masraf defterine, Kadıköy'den Köprü'ye gitmek için 13, Köprü'den Kadıköy'e gelmek için 12 defa vapur, Köprü'den Kapı'ya gitmek için 7 defa araba ücreti verildiğine dair masraf kaydedilmiştir. Masraf defterine kaydedilen ulaşım giderlerinin toplamı 485 kuruştur. Bu miktar, toplam 6.847 kuruş olan bir aylık masrafın % 7'sini oluşturmaktadır. Ulaşım giderleri, aşağıda belirtilen diğer harcamalar içerisinde dördüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 1. Ulaşım için kullanılan güzergâhlar ve bu güzergâhlarda işleyen vasıtalar için ödenen ücretler

Güzergâh ve Kullanılan Vasıta	Vasıta İçin Ödenen Ücret		Güzergâh ve Kullanılan Vasıta	Vasıta İçin Ödenen Ücret	
	Kuruş	Para		Kuruş	Para
Kadıköy'den Köprü'ye vapur	2-4		Konak'tan Köprü'ye araba	5-7	
Köprü'den Kadıköy'e vapur	2-5		Köprü'den Konak'a araba	5	
Konak'tan Kadıköy'e vapur	10		Köprü'den Konak'a ve Malya'ya araba	5	
Haydarpaşa'dan Köprü'ye vapur	5		Köprü'den Tirendâr Hanım Konağı'na araba	5	
Kuruçeşme'den Köprü'ye vapur	3	20	Konak'tan Sultan Ahmet'e araba	5	
Bebek'e vapur	5		Sultan Ahmet'ten Köprü'ye araba	5	
Kuruçeşme'den Bebek'e vapur	5		Çarşı Kapısı'na gidip gelmek için araba	10	
Bebek'ten Kuruçeşme'ye vapur	5		Malya'ya araba	6	
Fındıklı'dan Köprü'ye vapur	5		Zincirli Kapı'ya gidip gelmek için araba	5	10
İskele'den köşke araba	4-6		Nur-u Osmaniye'ye gidip gelmek için araba	13	
Köprü'ye araba	2	20	Yıldız'a gidip gelmek için araba	6	20
Köprü'den Kapı'ya araba	5		Yıldız'a ve Nişantaşı'na araba	60	
Kapı'ya gidip gelmek için araba	10		Sirkeci'ye bargir	10	

Not: Tablodaki bu bilgiler, BOA. Y. E.E. 142/43 numaralı defterin 2-6 sayfalarında verilen bilgilere göre hazırlanmıştır.

2. Hizmetlilere, Görevlilere ve Diğer Kişilere Ödenen Ücretler

İstanbul'da vükela, vezir ve büyük devlet adamlarının konak ve köşklerindeki hizmetleri görmek için genel olarak kethüda efendi, divan efendisi, mühürdar efendi, hazinedar ağa, kitapçı, imam efendi, kaftan ağası, ve kilharç ağa, içaçaları, kahvecibaşı ağa, tütüncübaşı, kavasbaşı, kilercibaşı, harem kethüdası, emir-i ahur, gidiş ağası, aşçıbaşı ve daire kapıcısı gibi kişiler görev yapardı.²⁴ Şüphesiz, Cevdet Paşanın köşkünde ve konağında görev yapan kişilerin çeşidi ve sayısı yukarıda belirtilenler kadar değildi. Masraf defterindeki bilgilerden Paşanın konağında ve köşkünde iki tür hizmet eden kişilerin olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki, köşk veya konakta devamlı olarak hizmet edip kendilerine aylık ödenenler, diğeri ise konağa veya köşke zaman zaman gelip temizlik yapan kişilerdi. Defterdeki bilgilere göre, Cevdet Paşanın köşkünde veya konağında, bir arabacı ve bir aşçı çalışmaktadır. Bunlar dışında Mustafa ve Kamil isminde iki kişiye daha maaş ödemesi yapıldığını biliyoruz, ancak ne iş yaptıklarını bilmiyoruz.²⁵ Cevdet Paşa ailesinin yaşadığı yerlerinin temizliği gayrimüslim bir aile tarafından yapılmaktadır. Bu gayrimüslim aile fertlerine yaptıkları hizmet karşılığında dört defa ödeme yapılmıştır. Deftere yazılan, "hizmetçi kokanasının 22 günlüğü 70 kuruş" şeklindeki bir masraf kaydından ve hizmetçilere ödenen diğer masraf kayıtlarından hizmetçi kadın ile kızının ve kız kardeşin sık sık köşke geldiği anlaşılmaktadır. Hizmetçi kadına 22 günlük hizmet karşılığı 70 kuruş verildiğine göre hizmetçi kadına günlük ortalama üç kuruş veriliyor demektir. Köşkte devamlı çalışan kişilere yapılan ödemelerin zikredildiği sayfada "içerinin maaşı" şeklinde yazılan bir masraf kaydı bulunmaktadır. Yapılan bu ödemenin kime niçin yapıldığını bilmesek de evin içindeki işleri gören bir veya birkaç kişiye ödenen maaş olduğu düşünülebilir. Aşağıdaki tabloda köşkte veya konakta görev yapan kişilere, hizmetçilere, Paşanın hanımına ve yakınlarına ne kadar para verildiği gösterilmiştir.

Aşağıdaki tabloda verdikleri hizmet karşılığı kendilerine ücret ödenen kişilerle Paşanın hanımına ve bacısına verilen paralar yer almaktadır. Evin hanımı olan Advıye Hanımın masrafları içinde en dikkate değer olanı tiyatrodaki locaya verilen 40 kuruştur. Ne kadar sık gittiğini bilmesek de, Paşanın hanımının zaman zaman tiyatroya gittiği anlaşılmaktadır. Cevdet

²⁴ Abdülaziz Bey, *a.g.e.*, s. 171.

²⁵ BOA., Y.E.E., 142/43, s. 6.

Tablo 2. Hizmetlilere, görevlilere ve diğer kişilere ödenen ücretler

Hanım için Verilen		Bacıya verilen	
Masrafın Cinsi	Miktarı	Bacıya verilen	20 krş.
Tiyatroda loca	40 Krş.	Toplam	50 Krş.
Altın farkı olarak hanıma verilen	8 Krş.	Hizmetçi için Verilen	
Hanım için verilen	20 Krş.	Hizmetçi getiren kokanaya verilen	6 Krş.
Toplam	68 Krş.	Hizmetçi getiren Hıristiyana verilen	10 Krş.
Evde Görevli Değişik Kişilere Ödenen		Hizmetçi kokananın 22 günlüğü	70 Krş.
Arabacının maaşı	200 Krş.	Eleni'nin Kardeşine Verilen	15 Krş.
Mustafa'nın maaşı	108 Krş.	Hizmetçi kokanaya, anasına ve kardeşine verilen	200 Krş.
Kâmil'in maaşı	80 Krş.	Toplam	301 Krş.
Aşçının maaşı ve ramazaniyesi	200 Krş.	Hamallara Verilen	
İçerinin maaşı	100 Krş.	Hamaliye	5 Krş.
Bekçiye	5 Krş.	Hamaliye	5 Krş.
Ali'ye verilen	650 Krş.	Alınan eşyalar için hamaliye	2 Krş.
Bekçiye	5 Krş.	Köşke giden zeytinyağı için hamala verilen	6,20 Para
Toplam	1.348 Krş.	Forma elbisesi getiren hanıma verilen	4 Krş.
Bacıya Verilen		Zeytinyağı için hamaliye	5 Krş.
Bacıya verilen	20Krş.	Toplam	27,20 Para
Bacıya verilen	10 Krş	Genel Toplam:	1.794 Kuruş 20 Para
Not: Tablodaki bu bilgiler, BOA. Y. E.E. 142/43 numaralı defterin 2-6 sayfalarında verilen bilgilere göre hazırlanmıştır.			

Paşanın, memleketinden tahsil için gelenlere ve yakın akrabalarına yardım yaptığı bilinmektedir.²⁶ Masraf defterinde de “bacıya verilen” şeklinde belirtilen üç masraf kaydı bulunmaktadır. Bacıya yardım için verildiğini düşündüğümüz bu paraların toplam miktarı 50 kuruştur. Köşke alınan malzemelerin taşınması için hamallara hamaliye ücreti ödenmektedir. Hamallara taşıma için ödenen paraların toplamı ise 27 kuruş 20 paradır. Bekçiye ise beşer kuruştan toplam 10 kuruş ödenmiştir. Bu ücrete bakılarak, bu bekçinin köşkü devamlı bekleyen bir bekçi değil, mahalle bekçisi olduğu düşünülebilir. Çünkü mahalle bekçilerine maaş verilmezdi, onlar mahalledeki hane sahibinin maddi durumuna göre para toplarlardı.²⁷ Evde

²⁶ Kütükoğlu, a.g.m., s. 204.

²⁷ Abdülaziz Bey, a.g.e., s. 312.

devamlı olarak hizmet eden kişilerden aşçının maaşı ve ramazaniyesi ile arabacının maaşının miktarı aynı olup her birine 200'er kuruştan toplam 400 kuruş ödenmiştir. Tabloda belirtilen kişilere verilen paraların toplamı 1.348 kuruş olup, bu miktar, masraf defterindeki toplam 6.847 kuruşluk harcamanın %19,8'ini oluşturmaktadır. Yani, bir aylık masrafın beşte biri köşkte devamlı olarak çalışan kişilere, paşanın hanımına, bacısına ve köşke mal getiren hamallara ödenmiştir.

3. Yiyecek ve İçecek Harcamaları

Masraf defteri içindeki en büyük harcama kalemini yiyecek ve içecekler için yapılan masraflar oluşturmaktadır. 6.847 kuruşluk toplam masrafın 2.325 kuruşluk kısmını yiyecek ve içecek masrafları oluşturmaktadır. Bu rakamlar, bir aylık toplam masrafın %33,9'unun yiyecek ve içecek için harcadığını göstermektedir. Aşağıdaki tabloda, köşke alınan yiyecek ve içecekler ile bunlar için yapılan masraflar ortaya konmuştur. Bir aylık süre içinde köşke alınan yiyecek ve içecekler için yapılan masraflar ortaya konulurken, yiyecek maddeleri, meyveler, sebzeler, bakliyat, et ve süt ürünleri gibi sınıflamaya tabi tutularak verilmiştir. Masraf defterinde bazı gıda maddelerinin birim fiyatları belirtildiğinden tabloda bu yiyecek maddeleri için yapılan harcamalar birim fiyatları ile birlikte verilmiştir.

Tablo 3. Yiyecek ve içecekler için yapılan masraflar

Meyveler için Yapılan Masraf				Süt ve Süt Ürünleri			
Meyvenin Çeşidi	Kaç Birim Olduğu	Birim Fiyatı	Tutarı	Süt Ürünü Çeşidi	Kaç Birim Olduğu	Birim Fiyatı	Tutarı
Çilek	1 Sepet		32 Kuruş	Yoğurt	-	-	4 Krş.
Çilek	2 Kıyye ²⁸		8 Krş.	Süt (İki günlük)	12 Kıyye	2 Krş.	24 Krş.
Çilek	2 Kıyye		10 Krş.	Süt	2 Kıyye	2 Krş.	4 Krş.
Çilek	4,5 Kıyye		18 Krş.	Kaşar peyniri	-	-	6 Krş.
Çilek	3 Kıyye		12 Krş.	Taze peynir	4 Kıyye	7 Krş.	28 Krş.
Çilek	2 Kıyye		8 Krş.	Kaşar peyniri	-	-	24 Krş.
Kiraz	2 Kıyye		5 Krş.	Süt	14 Kıyye	2 Krş.	28 Krş.
Kiraz ve Çilek	-		10 Krş.	Yoğurt	60 Kase		45 Krş.
Çilek	3 Kıyye		9 Krş.	Toplam			218 Krş.
Çilek	2 Kıyye		7 Krş.	Yağ ve Zeytin			
Erik ve Kiraz	-		5 Krş.	Revgan-ı sade	15,5 Kıyye	12 Krş.	186 Krş.
Limon	-		5 Krş.	Zeytin	-	-	3 Krş.
Limon	-		5 Krş.	Zeytin	3 Kıyye	-	12 Krş.
Limon	50 Adet		10 Krş.	Toplam			201 Krş.

²⁸ Bir kıyye, 1.282 gram. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 14. Baskı, Ankara, Aydın Kitapevi Yayını, 1997, s. 519.

Toplam			156 Krş.	Bakliyat			
Sebzeler				Pirinç	Renil		100 Krş.
Salata-Soğan	-		2 Krş.	Şair (arpa)	10 Kile	13 Krş.	130 Krş.
Sarımsak	-		6 Krş.	Makarna Şehriye	-	-	49
Salatalık	-		2 Krş.	Toplam			279 Krş.
Soğan Salatalık	-		2,20 Para	Un Ve Unlu Mamuller			
Salatalık	-		2 Krş.	Ekmek	250 Kıyye, 45 Adet	Adedi 6,10 Para	281,10 Para
Sebzevât	-		250 Krş.	Pirinç unu	4 Kıyye	3 Krş.	12 Krş.
Toplam			264,20 Para	Simit	-	-	2 Krş.
				Toplam			295,10 Para
Et ve Et Ürünleri				Kuruyemiş			
Paça	40 Kıyye		20 Krş.	Findık	3 Kıyye		27 Krş
Pastırma	1,5 kıyye		18 Krş.	Ceviz	2 Kıyye		14 Krş.
Tavuk	-		5 Krş.	Toplam			41 Krş.
İşkembe	-	-	2 Krş.	Keyif Verici Madde ve İçecekler			
Lahm	56 Kıyye	7 Krş.	392 Krş.	Kahve	4 kıyye	-	80 Krş.
Toplam			437	Efendimiz için Kotaki'den iki defa şarap	-	-	10 Krş.
Tatlı				Tütün	2 Kıyye		60 Krş.
Armut ve çilek reçeli	8 Kıyye	5 Krş.	40 Krş.	Sigara ve çaya verilen	-	-	40 Krş.
Muhallebi	-	-	2 Krş.	Kıraathaneyeye verilen	-	-	5
Güllaç	2 Kıyye	-	18 Krş.	Tönbeki	-	-	5 Krş.
Güllaç	-	-	10 Krş.	Sigara	-	-	2,20 Para
Toplam: 70 Krş				Hanım için sigara	-	-	5
Baharat				Toplam			214,20 Para
Biber ve Baharat			10 Krş	Su ve Sucuya Verilen			
Sirke			5 Krş	Kapıda sucuya verilen	-	-	24 Krş.
Dereotu, Maydanoz			2 Krş	İyi su	4 Fıçı	-	28 Krş.
Sirke			5 Krş	İstanbul'da sakaya verilen	-	-	30 Krş.
Maydanoz			1 Krş	Toplam			82 Krş.
Sirke			5 Krş.	Balık			
Tuz			7,20 Para	Sardalya	-	-	5 Krş.
Toplam			35,20 Para	Balık	-	-	15 Krş.
				Sardalya	-	-	12 Krş.
				Toplam			32 Krş.
Yiyecek ve İçecek Maddeleri İçin Harcanan Toplam Harcama Miktarı: 2.325 Kuruş 30 Para							
Not: Tablodaki bu bilgiler, BOA. Y. E.E. 142/43 numaralı defterin 2-6 sayfalarında verilen bilgilere göre hazırlanmıştır.							

Yukarıda tabloda belirtilen yiyecek ve içecek maddeleri için yapılan masrafların toplamı 2.325 kuruş 30 paradır. Bu masrafın 437 kuruşu (%18,7) et ürünlerine, 295 kuruşu (%12,6) un ve unlu mamullere, 279 kuruşu (%12) bakliyata, 264 kuruş 20 parası (%11,3) sebzelere, 218 kuruşu (%9,3) süt ve süt ürünlerine, 214 kuruş 20 parası (%9,2) keyif verici maddeler ve içeceğe, 201 kuruşu (%8,6) yağ ve zeytine, 156 kuruşu (%6,7) meyvelere, 82 kuruşu (%3,5) suya, 70 kuruşu (%3) tatlıya, 41 kuruşu (%1,7) kuruyemişe, 35 kuruş 20 parası (%1,5) baharata ve 32 kuruşu (%1,3) deniz ürünlerine yapılmıştır.

Yaz mevsimi meyvelerinden çilek, kiraz ve eriğin köşkte bol bol tüketilmektedir. Alınan çilekler bazen sepetle bazen de kıyye ile satın alınmaktadır. Masraf defterinde alınan çilekler için dokuz masraf kaydı bulunmaktadır. Erik ve kiraz ise köşke iki üç defa girmiştir. Defterde alınan sebzelerin neler olduğu ayrıntılı olarak belirtilmemiştir. Sebzelerden sadece salatalık, soğan ve sarımsak belirtilmiş, diğer sebzelerden genel olarak “sebzevât” diye bahsedilmiştir. Köşk mutfağında pişen yemeklerde baharat kullanılıyor olmalı ki alınan maydanoz, biber, baharat, dereotu ve sirke için yapılan masraflar deftere yazılmıştır. Tatlı olarak ise, çilek ve armut reçeli yanında muhallebi ve güllaç tüketilmektedir.

Yiyecek ve içecek masraflarının en fazlası et ürünlerine yapılmıştır. Bir ay içerisinde köşkün mutfağında tüketilen etin miktarı 56 kıyye (yaklaşık 72 kilo) dir. Bunun yanı sıra pastırma, paça, tavuk ve işkembe de tüketilen et ürünleri içerisinde yer almaktadır. Et ürünleri içerisinde kabul edebilecek deniz ürünleri ise en az tüketilen gıda maddesidir. Deniz ürünleri için 2.325 kuruşluk gıda harcaması içerisinde sadece 32 kuruşluk bir harcama yapılmıştır.

Süt ve süt ürünlerine yapılan harcama, gıda harcamaları içerisinde beşinci sırada yer almaktadır. Süt ürünleri içerisinde en fazla süt ve yoğurt tüketilmektedir. Yoğurt bazen kıyye ile bazen de kase ile satın alınmaktadır. Sütle ilgili olarak yazılan masraflar içerisinde iki günde 12 kıyye süt tüketildiği ve bunun karşılığında 24 kuruş ödendiği belirtilmektedir. Demek ki, köşkte günde ortalama 6 kıyye süt tüketilmektedir. Köşkün mutfağında pişirilen yemekler için iki çeşit yağ kullanılmaktadır. Bunlardan biri sadeyağı diğeri de zeytinyağıdır. Yiyeceklerle ilgili tablo 3’de zeytinyağı alımı için herhangi bir masraf kaydı bulunmasa da, yukarıdaki tablo 2’de köşke zeytinyağı getiren hamallara ödenen paralar köşke zeytinyağı alındığını göstermektedir. Deftere sadece arpa, şehriye, makarna

ve pirinç gibi bakliyat ürünleri yazılmakla birlikte diğer bakliyat ürünlerinin de tüketildiğini düşünmek daha doğru olacaktır.

Temel gıda maddeleri içerisinde en önemlisi şüphesiz ekmektir. Yukarıda tablo 3’de un ve unlu mamuller içerisinde zikredilen ekmek için, bir ay içerisinde, her biri ortalama 5,5 kıyve ve toplam ağırlıkları 250 kıyve olan 45 adet ekmek tüketilmiş ve karşılığında 281 kuruş ödenmiştir. Bir ay içerisinde temel içecek madde olan su için ise 82 kuruş verilmiştir. Köşkteki su içilebilir nitelikte olmadığından içmek için dışarıdan “iyi” diye nitelen su getirilmektedir. Su, eve fiçılarla sucular tarafından getirilmektedir. Bir fiçı su için yedi kuruş ödenmektedir. İstanbul’da bulunduğu sıralarda içmek için sakalardan su alınmaktadır.

Masraf defterinde, belirtilen bu gıda maddeleri dışında, zevk verici bazı maddelere ait masraf kayıtları bulunmaktadır. Zevk verici bu maddeler içerisinde çay, kahve, tütün, tömbeki, sigara ve şarap bulunmaktadır. Paşanın hanımı da sigara kullanıyor olmalı ki hanımına ait beş kuruşluk sigara masrafı bulunmaktadır. Masraf defterinin ikinci sayfasında “Efendimiz için Kotaki’den alınan iki def’a şarab 10 kuruş” şeklinde bir masraf kaydı bulunmaktadır. Paşa, bu şarabı kendi içmesi için mi yoksa dostlarına ikram etmek için mi almıştır bunu bilemiyoruz. Yine, “Bebek’ten Kuruçeşme’ye vapur ve rakı 5 kuruş”²⁹ şeklinde başka bir masraf kaydı daha bulunmaktadır. Bu bilgilerden Paşanın alkol kullanıyor olduğu net olarak söylemek zordur. Ancak, İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi’nde Cevdet Paşa Yalısı hakkında bilgi verilirken, bu yalıda tatlı hatıraları geçen yazar Semih Mümtaz bu yalıyı anlatırken: “Deniz Üzerinde, dolapları duvara gömülü yağlı boya odayı halâ hatırlarım, Cevdet Paşa bu odada otururdu. Bu odada yazar ve okurdu. Oda kitaplarla dolu ve karışık. Görmedim ama duydum, arada sırada bir iki kadeh atıştırırdı”³⁰ demektedir. Bu bilgiler ışığında Paşanın ara sıra alkol aldığı düşünülebilir.

4. Giyim Harcamaları

Köşkte çalışan kişiler için ödenen paralar hariç tutulursa, giyim için yapılan harcamalar yiyecek harcamalarından sonra ikinci sırada yer almaktadır. Giyim harcamaları içerisinde sadece şahıslar için alınan elbiselerin dışında, elbise dikmeye yarayan kumaş ve dikiş malzemeleri de bulunmak-

²⁹ BOA., Y.E.E., 142/43, s. 3.

³⁰ “Cevdet Paşa Yalısı”, *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, C.3, Yay. Kur. Bşk. Recep Ekicigil, İstanbul, 1983, s. 1370.

tadır. Kişilerin kullandıkları giyim eşyaları içerisinde içe ve dışa elbiseler, başa örtülen örtü malzemeleri ve ayağa giyilen ayakkabı ve benzeri malzemeler yer almaktadır. Aşağıdaki tabloda, bu malzemelerin birim olarak miktarları ile fiyatları verilmiştir.

Tablo 4. Giyim için yapılan harcamalar

Cinsi	Miktarı	Bedeli	Cinsi	Bedeli
Yeldirme için kuşak	2 Arşın	6 Krş.	Yazma yemeni	20 Krş.
Gömlek-Frenk gömleği	Beşer Adet	188 Krş.	Terlik ve çarık	75 Krş.
Hanım için kundura	2 Çift	56 Krş.	Basma	10 Krş.
Beyaz mendil	10 Adet	10 Krş.	Efendimiz için lacivert pantolon	100 Krş.
Basma	-	81 Krş.	Hacı Ali bendenizin elbisesi	540 Krş.
Terlik	3 Çift	25,20 Para	Düğme	10 Krş.
Kunduracıya	-	20 Krş.	Konaktaki mirat üstüne astar	2 Krş.
Astar	6 Arşın	6 Krş.	Makara teresi	2 Krş.
Gömlek-Don-Havlu	2-2-2 Adet	66 Krş.	Yorgan teresi	3,20 Para

Not: Tablodaki bu bilgiler, BOA. Y.E.E. 142/43 numaralı defterin 2-6 sayfalarında verilen harcamalara dayalı olarak hazırlanmıştır.

Tabloda belirtilen en pahalı giysi Hacı Ali Efendiye ait 540 kuruş değerindeki elbisedir. Bu şahıs muhtemelen bu masraf defterini tutan kişidir. Giysiler içerisinde yabancı mamulü ürünlerin yer aldığı görülmektedir. Satın alınmış olan beş adet Frenk gömleği buna örnek olarak verilebilir. Köşkte, eski zamanların en önemli ev tezyinatlarından olan bir ayna bulunuyor olmalı ki bu ayna üstüne örtülmek için astar alınmıştır. Dikiş yapmaya yarayacak bütün malzemeler satın alındığına göre bazı giysiler evde dikiliyor olmalıdır. Ayağa giyilmek için ise kundura, terlik ve çarık satın alınmıştır.

5. Mutfak Eşyası ve Temizlik Malzemesi Harcamaları

Mutfakta kullanılan malzemeler için 56 kuruş 20 paralık harcama yapılmıştır. Köşk mutfağında kullanılmak üzere alınan bu malzemeler içerisinde bakır sini, su kovası ve kavanoz bulunmaktadır. Köşkün içini ve dışını süpürmek için hasır süpürge ve çalı süpürgesi kullanılmaktadır.

Tablo 5. Mutfak eşyası ve temizlik malzemesi harcamaları

Mutfak Eşyası			Temizlik Malzemeleri		
Cinsi	Miktarı	Bedel	Cinsi	Miktarı	Bedeli
Bakır sini	-	20 Krş	Çivit ve Soda	-	4 Krş.
Su kovası	20 Adet	15 Krş	Çivit ve Soda	-	4 Krş.
Kova	-	10 Krş	Çivit ve Soda	-	4 Krş.
Kavanoz	5 Adet	8 Krş	Hasır Süpürge	2 Adet	6 Krş.
Kavanoz	3 Adet	3,20 Para	Çalı Süpürge	-	5 Krş
Toplam		56,20 Para	Toplam		23 Krş
Genel Toplam: 79 Kuruş 20 Para					
Not: Tablodaki bu bilgiler, BOA. Y.E.E. 142/43 numaralı defterin 2-6 sayfalarında verilen harcamalara dayalı olarak hazırlanmıştır.					

Giyecekleri yıkamak için çivit ve soda kullanılmaktadır. Farklı tarihlerde üç defa temizlik malzemesi alımı yapılmıştır. Çivit, eskiden çivit otundan ve bugün de yapay yollarla elde edilen mavi renkli sarı rengi gidermek için çamaşırın son suyuna karıştırılan toz boyaya denilmektedir.³¹

6. Ev ve Mutfak Eşyası Tamiri İçin Yapılan Harcamalar

Evde ve mutfakta kullanılan eşyaların zamanla bozulması ve yıpranması durumunda yenisinin alınması yerine mevcut olanın tamir ettirilerek kullanılma yoluna gidiliyordu. Konak ve evlerde kullanılan büyük ve süslü saatler hanelerin en önemli süslerinden biriydi. İstanbul'da Avrupa malı saatler yanında yerli malı saatlerde satılırdı. Yine İstanbul'da şöret kazanmış saat tamircileri bulunmaktaydı.³² Köşkte veya konakta kullanılan saat iki, Paşa'nın hanımının saati de bir defa tamirciye verilmiştir. Aşağıdaki tabloda hangi tür ev ve mutfak eşyalarının tamir ettirildiği ve bunların tamirine ne kadar ücret ödendiği belirtilmiştir.

³¹ *Türkçe Sözlük*, C. 1, Haz. Hasan Eren vd, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayını, 1988, s. 314.

³² Abdülaziz Bey, *a.g.e.*, s. 206. Evlerde kullanılan ve cepte taşınan saat çeşitleri için bkz. Abdülaziz Bey, *a.g.e.*, s. 208-209.

Tablo 6. Ev ve mutfak eşyası tamiri için yapılan harcamalar

Ev Eşyası Tamiri			
Yapılan Tamir İşi	Tamirin Tutarı	Yapılan Tamir İşi	Tamirin Tutarı
Saat tamiri	15 Krş.	Koca ve teneke tamiri	6 Krş.
Saat tamiri	15 Krş.	Çilingire verilen	18 Krş.
Kova ve fener tamiri	4 Krş.	Kalaycıya verilen	50 Krş.
Hanımın saat tamiri	10 Krş.	Nalbanta verilen	50 Krş.
Toplam:168 Kuruş			
Not: Tablodaki bu bilgiler, BOA. Y.E.E. 142/43 numaralı defterin 2-6 sayfalarında verilen harcamalara dayalı olarak hazırlanmıştır.			

Mutfakta kullanılan kovaların yıpranması ve fenerleri bozulması sonucu tamir ettirilerek yeniden kullanılmaktadır. Kullanılmayacak derecede bozulmuş ve kalayı gitmiş olan mutfak malzemelerinden tencere ve tabaklar kalaycıya verilerek kalaylattırılmaktadır. Kapı kilitleri de zaman zaman bozuluyor olmalı ki bunların tamiri için verilen paralar da masraf defterine gider olarak kaydedilmiştir.

7. Yakacak Madde ile Aydınlatma Malzemeleri İçin Yapılan Harcamalar

Günümüzde mutfakta yemek pişirmek için kullandığımız tüpün yerine şehirlerde odun ve odun kömürü kullanılmaktaydı. Aşağıdaki tabloda, satın alınmış kömürlerin miktarı ve bedelleri verilmiştir. Bu kömürlerin miktarlarına bakarak bunların ısınma amaçlı alınmadığını söylemek mümkündür. Köşkte aydınlanma aracı olarak da lamba ve kandil kullanılmaktadır. Lambaların sık sık kırılan şişeleri için bir ay içerisinde dört defa lamba şişesi alınmıştır.

Tablo 7. Yakacak madde ile aydınlatma malzemeleri için yapılan harcamalar

Cinsi	Miktarı	Bedeli	Cinsi	Miktarı	Bedeli
Gaz	1 sandık	40 Krş	Kömür	63 Kıyye	39 Krş
Kibrit	-	10 Krş	Lamba fitili ve şişesi	-	4 Krş

Lamba şişesi	-	2 Krş	İdare fitili	-	3,30 Para
Ahır için lamba	-	6 Krş	Kandil	4 Adet	5 Krş
Lamba şişesi	-	2 Krş	Kömür	68 Kıyye	35,20 Para
Toplam: 147 Krş 10 Para					
Not: Tablodaki bu bilgiler, BOA. Y.E.E. 142/43 numaralı defterin 2-6 sayfalarında verilen harcamalara dayalı olarak hazırlanmıştır.					

Lamba ve kandillerde yanıcı madde olarak ise gaz kullanılmaktadır. Bir ay içerisinde aydınlatmada kullanılan gazın miktarı bir sandık olup bunun için 40 kuruş ödenmiştir. Küçük aydınlatma aracı olarak ise idare fitili kullanılmaktadır. Bir ay içerisinde aydınlatma maddesi ve malzemeleri yanında kömür için toplam 147 kuruş 10 para harcama yapılmıştır.

8. Sağlık Harcamaları

Masraf defterindeki belirtilen harcamaların bir kısmı ilaç ve kimyevi madde alımına aittir. Hangi tür bir rahatsızlığı tedavi etmek için alındığını bilmesek de, ilaç harcamalarından birinin Cevdet Paşaya ikisinin de hanımına ait olduğunu biliyoruz. İlaç alımı için yapılan bir diğer harcama da evdeki hasta bir hayvan için yapılmıştır. Köşkün bahçesindeki meyve ve sebzeleri haşerelerden korumak için 20 kuruş değerinde kükürt alınmış ve bahçeye atılmıştır. Aşağıdaki tabloda alınan ilaç ve kimyevî maddeler ile bunlara sarf edilen paranın miktarı belirtilmiştir.

Tablo 8. İlaç ve kimyevî madde harcamaları

Cinsi	Bedeli	Cinsi	Bedeli
Efendimiz için hap	200 Krş.	Hayvan için ilaç	14 Krş.
Hanım için hap	11 Krş.	Bahçeye serpilene kükürt	20 Krş.
Hanım için hap	10 Krş.	Toplam	255 Krş.
Not: Tablodaki bu bilgiler, BOA. Y.E.E. 142/43 numaralı defterin 2-6 sayfalarında verilen harcamalara dayalı olarak hazırlanmıştır.			

9. Muhtelif Harcamalar

Bu bölümde yukarıdaki sınıflamalar içine sokulamayan türdeki harcamalar ele alınmıştır. Buradaki harcamaların büyük bölümü dilencilere verilen sadakalar, nereye sarf edilmediği belirtilmeyip sarrafiye olarak kaydedilen harcamalar, posta ve kırtasiye masrafları ile evdeki hayvanları beslemek

için alınan malzeme masrafları oluşturmaktadır. Aşağıdaki tabloda muhtelif alanlarda yapılan bu harcamaların dökümü verilmiştir.

Tablo 9. Muhtelif harcamalar

Cinsi	Bedeli	Cinsi	Bedeli
İzmir'e Rodos'a mektup	3 Krş.	Fukaraya	2 Krş.
Postaya mektup (üç adet)	7 Krş.	Sarrafiye ve fukaraya	3 Krş.
Sened için pul	6 Krş.	Mendil, fukara ve sarrafiye	5 Krş.
Marincurtuna? pul	4,10 Para	Sarraf Malun'dan alınıp efendimize verilen	80 Krş.
Tezkere götüren adama verilen	20 Krş.	Kediler için çiğer	30 Krş.
Mektup zarfı	2,20 Para	Hayvanlar için çayır 15 günlük otu	195 Krş.
Kapıdaki fakirlere sadaka	2,20 Para	Cerîre	1 Krş.
Fukaraya	2 Krş.	Cerîre	1 Krş.
Sarrafiye	2 Krş.	Sarrafiye	4 Krş.
Gazete	1 Krş.	Toplam	371 Krş. 10 Para
Not: Tablodaki bu bilgiler, BOA. Y.E.E. 142/43 numaralı defterin 2-6 sayfalarında verilen harcamalara dayalı olarak hazırlanmıştır.			

Miktarları fazla olmasa da, eve gelen veya dışarıda rastlanan dilencilere verilen sadakalar için dokuz adet gider kaydı bulunmaktadır. Paşa, resmî veya özel evraklarını bazen posta ile bazen de bir şahısla ilgili yere göndermektedir. Bir aylık süre içerisinde gazete alımına dair sadece bir adet masraf kaydı bulunmaktadır. Bu durum şüphesiz Paşanın gazete okumadığını göstermez. Paşanın, gazetesini işyerinde veya kıraathane'de okuduğu düşünülebilir. Yukarıdaki masraf kayıtları içerisinde biri dikkat çekmektedir. Bu da, "Sarraf Malun'dan alınıp efendimize verilen 80 kuruş" şeklinde belirtilen masraf kaydıdır. Bu para, masraf defterine kaydedildiğine göre yapılan bir borçlanmaya delalet etmektedir. Kütükoğlu, Paşanın değişik yerlere göreve gittiği zamanlarda hanımının, sarraflardan borç aldığı ve hatta Paşanın adliye nâzırı olduğu 1880 yıllarında ve sonrasında borçlanmaya devam edildiğini gösteren senetlerin bulunduğunu belirtmektedir.³³ Defterin kaydedildiği yıllarda az da olsa bu tür borçlanmalara devam edildiği anlaşılmaktadır.

³³ Kütükoğlu, a.g.m., s. 213-214.

C. Defterdeki Harcamaların Masraf Türlerine Göre Dağılımı

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bir ay boyunca yapılan her tür harcama, günü gününe ve herhangi bir sınıflamaya tabi tutulmadan kaydedilmiştir. Yapılan harcamaları daha anlamlı hale getirmek amacıyla bu harcamalar tarafımızdan bir sınıflamaya tabi tutulmuş ve bu sınıflamalara giren harcamalar yukarıda tablolar halinde verilmiştir. Deftere kaydedilen bir aylık harcamaların toplam miktarı bizim hesaplamamıza göre 6.847 kuruş 30 paradır.³⁴ Yapılan bu harcama daha çok nelerere sarf edilmiştir? Aşağıdaki tabloda yukarıda sınıflandırdığımız masrafların dağılımı verilmiştir.

Tablo 10. Bir aylık masrafın harcama kalemlerine göre dağılımı

Yapılan Masrafın Türü	Masrafın Tutarı	Tüm Masraflar İçindeki %'si
Yiyecek harcamaları	2.325 Kuruş 30 Para	%33,9
Hanıma, hizmetlilere, evde çalışanlara ve diğer Kişilere verilen paralar	1.794 Kuruş 20 Para	%26,2
Giyim için yapılan harcamalar	1.221 Kuruş	%17,8
Ulaşım	485 Kuruş	%7
Muhtelif harcamalar	371 Kuruş 10 Para	%5,4
Yakacak madde ile aydınlatma malzemeleri	147 Kuruş 10 Para	%2,1
Sağlık harcamaları	255 Kuruş	%3,7
Ev eşyası tamiri için yapılan harcamalar	168 Kuruş	%2,4
Toplam	6.847 Kuruş 30 Para	

Tablodaki rakamlar, bir ay boyunca yapılan masrafın yaklaşık üçte birinin yiyecek masraflarına, dörtte birinin evde devamlı ve geçici olarak çalışan kişilere ve yaklaşık beşte birinin de giyim harcamalarına ait olduğunu göstermektedir. Diğer kalemlerde yapılan harcamaların bir aylık masraf içindeki oranı ise %7 ile %2,4 arasında değişmektedir.

³⁴ Defterde bir aylık masrafların toplamının 5.856 kuruş 30 para olduğu görülmektedir. Harcamaları kaydeden ve toplayan kişi, defterin altıncı sayfasının ikinci sütununa kadar hesaplamalarda herhangi bir yanlışlık yapmamışken, bu sütunda 3.788 kuruş 30 paralık harcama üzerine, yapılan 788 kuruşluk harcamayı da ilave ettiğinde toplam 4.577 kuruş 30 para elde etmesi gerekirken 1.000 kuruşluk hata ile bu rakamı 3.577 kuruş 30 para olarak yazmıştır Dolayısı ile bundan sonra yapılan diğer harcamalara ilişkin rakamlar bu yanlış toplam üzerine ilave edildiğinden toplam da yanlış bulunmuştur. Bu yanlışlık dikkate alınmazsa bizim hesaplamalarımızla defterdeki hesaplama arasında dokuz kuruşluk bir fark bulunmaktadır.

Peki, 12 Mayıs 1887 ile 12 Haziran 1887 tarihleri arasında yapılan 6.847 kuruşluk bu harcama Cevdet Paşanın kazancı ile ne kadar uyumludur ve Paşanın bir aylık kazancının ne kadarına tekabül etmektedir? Bu sorulara cevap verebilmek için Paşanın bu yıllardaki görevini ve bu görevi karşılığı aldığı maaşı bilmek gerekir. Sicill-i Ahvâl kayıtlarında ve Tezâkir'de Paşanın hangi tarihte hangi görevde bulunduğu ve bu görevler için kendisine ne kadar maaş ödendiği hakkında bilgiler verilmiştir. Masraf defterinin yazıldığı tarihten birkaç sene geriye gidersek, Paşanın 1 Aralık 1882 yılında Adliye Nâzırlığı'ndan alınması ile kendine 10.000 kuruş emeklilik maaşı, 15 Aralık 1884 yılında kendisine başkaca hayat boyu 10.000 kuruş maaş tahsis edildiği, 3 Kasım 1885 yılında bin adet yüzlük harcırah verilerek Şarkî Rumeli Komiserliği'ne gönderildiği, 11 Haziran 1886 yılında 30.000 kuruş maaş ile tekrar Adliye Nâzırlığı'na getirildiği, 10 Mayıs 1890 yılında miktarı belirtilmemekle birlikte "maaş-ı hâlisiyle" Meclis-i Hâssı Vükelâ'ya memur tayin edildiği belirtilmektedir.³⁵ Bu bilgiler ışığında, defterin yazıldığı tarihte Paşa'nın 30.000 kuruş maaşla Adliye Nâzırlığı görevinde bulunduğu ve defterde belirtilen harcama toplamının Paşa'nın maaşının yaklaşık dörtte birine tekabül ettiği anlaşılır.

Sonuç

XIX. yüzyıl, Osmanlı devleti için idarî, askerî, malî ve adlî alanda modernleşme çabalarının hız kazandığı bir dönem olduğu gibi, Osmanlı toplumunun gündelik hayatının da değişmeye başladığı dönemdir. Artık bu dönemde, şehirlerde mevcut mimarî yapılara ilave olarak oteller, tiyatrolar, istasyonlar, postane binaları gibi yeni yapılar inşa edilmeye ve ulaşım aracı olarak at yerine fayton, tramvay, vapur ve trenler kullanılmaya başlanmıştır. Bu araçlar kişilerin daha kısa zamanda yer değiştirmesine ve şehirde yaşayan insanların birbiri ile daha kolay bütünleşmesine yardımcı olmuştur. Devlet ricalinden, paşalardan ve hali vakti yerinde olan kişilerden pek çoğu yaz ve kış oturdukları konaklar yanında İstanbul'un değişik yerlerinde yalılar ve yazlık köşkler edinmeye, konaklarını ve köşklerini ithal malı mallarla döşemeye ve konaklarında Çerkez ve zenci hizmetçiler yerine Fransız veya diğer Avrupa vatandaşı kişiler çalıştırmaya başlamışlardır. Yine çocuklarını eğitmek için de Fransız mürebbiye tutmuşlardır.

³⁵ Ölmezoğlu, *a.g.e.*, s. XXXII-XXXIII; Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 274, 282.

Kısaca bu dönemde Osmanlı toplumu, yaşam tarzını ve eski tüketim alışkanlıklarını yavaş yavaş terk ederek yerli üretimi mal yerine Avrupa üretimi mal kullanmaya başlamıştır. Bu yaşantı türü İstanbul'dan başlayarak dalga dalga önce büyük şehirlere ve daha sonra Anadolu'ya yayılmaya başlamıştır.

Yukarıda detaylı bir şekilde verdiğimiz Cevdet Paşa ailesine ait bir aylık masraflar, üst paragrafta belirttiğimiz şekilde yaşantının Osmanlı toplumunda yaygınlık kazanmaya başladığı döneme aittir. Şunu belirtmek gerekir ki, Cevdet Paşa, dönemin modasına uygun olarak, diğer devlet büyükleri gibi konakta, köşkte ve yalıda yaşamakta ve evinde devamlı olarak çalışan hizmetliler bulundurmaktadır. Köşkün temizlik işleri ise gayrimüslim bir aile tarafından yapılmaktadır. Paşanın hanımı Adviye Rabia Hanım dönemin modasına uygun olarak tiyatrolara gitmektedir. Paşanın kendisi ve eşi sigara kullanmaktadır.

Çalışmada kullandığımız bir aylık masraf defterindeki bilgilere bakarak, Cevdet Paşa ve ailesinin harcamalarının sadece yukarıda belirtilen türden olduğu şeklinde bir genelleme yapmak yanlıştır. Çünkü, Onun yukarıda belirtilmeyen türden de pek çok harcamasının olduğu muhakkaktır. Mesela, Cevdet Paşa'nın, evinde barındırdığı, eğitimine yardımcı olduğu yakınlarının ve hatta evinden gelin olarak çıkardığı baldızının bulunduğu bilinmektedir.³⁶ Bir aylık toplam harcamanın sarf edildiği yerlere baktığımız zaman, Cevdet Paşa ve ailesinin bir aylık harcamalarının %75'inin yiyecek ve giyecek masrafı ile köşkte çalışanların maaşlarına, geri kalanının da diğer harcamalar ait olduğu görülmektedir. Paşa'nın yukarıda belirtilen harcamalarına bakarak onun çok lüks bir hayat sürdürdüğünü söylemek pek mümkün değildir.

Kaynaklar

- Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri*, (Yayına Hazırlayan: Kâzım Arsan-Duygu Arsan Gunay), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayını, 1995.
 Ahmed Cevdet Paşa *Semineri 27-28 Mayıs 1985*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1986.
 Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir 40-Tetimme*, (Yayımlayan: Cavid Baysun), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını, 1991.
 Ahmet Cevdet Paşa *Sempozyumu 9-11 Haziran 1995, Vefatının 100. Yılına Armağan*, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayını, 1997.

³⁶ Kütükoğlu, a.g.e., s. 204

- Akbulut, M. Rifat, "Kadıköy", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994, s. 334.
- Akgündüz, Ahmet, "Ahmet Cevdet Paşa ve Kanunlaştırma Hareketleri", *Ahmet Cevdet Paşa Sempozyumu 9-11 Haziran 1995, Vefatının 100. Yılına Armağan*, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayını, 1997, s. 335-341.
- Aldan, Mehmed, "Mülki İdarede İz Bırakanlar, Ahmet Cevdet Paşa", *Türk İdare Dergisi*, Mart-1991, S. 390, s. 277-288.
- Âliye, Fatma, *Cevdet Paşa ve Zamanı*, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1995.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Y.Y.E., 143/43
- Buzpınar, Turfan, "Cevdet Paşa ve Araplar", *Ahmet Cevdet Paşa Sempozyumu 9-11 Haziran 1995, Vefatının 100. Yılına Armağan*, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayını, 1997, s. 167-177.
- Halaçoğlu, Y.-Aydın, M. Akif, "Cevdet Paşa", *DİA*, C. 7, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayını, 1993, s. 443-450.
- İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, "Cevdet Paşa Yalısı", C.3, (Yay. Kur. Recep Ekicigil vd), İstanbul, 1983.
- Kemal, İ. Mahmud, *Son Sadrazamlar*, C. 3, 3. Baskı, İstanbul, Dergah Yayınları, 1982.
- Kütükoğlu, Mübahat, "Cevdet Paşa ve Aile İçi Münasetleri", *Ahmed Cevdet Paşa Semineri 27-28 Mayıs 1985*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1986.
- Mardin, Ebul'ula, *Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, 1996.
- Ölmezoğlu, Âli, "Cevdet Paşa", *İ.A*, C. 3, İstanbul, MEB Yayını, 1993, s. 114-133.
- Ölmezoğlu, Âli, *Ahmet Cevdet Paşa Hayatı ve Eserleri*, Manisa, Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, 2002.
- Türkçe Sözlük*, C. 1, (Haz. Hasan Eren vd), Ankara, Türk Dil Kurumu, 1988.
- Yavuz, Hulusi, "Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle'nin Tedvini", *Ahmet Cevdet Paşa Sempozyumu 9-11 Haziran 1995, Vefatının 100. Yılına Armağan*, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayını, 1997, s. 279-284.